

"Eğer her şey birinin olmazsa, o vakit her bir şey bütün eşya kadar müşkül ve ağır olur. Eğer her şey birinin olsa, o zaman bütün eşya bir şey kadar âsân ve kolay olur..." Birinci Fıkra'da Üstadımız neyi nazara vermektedir?

Üstad Hazretler tevhid yolunda nihayet derecede kolaylık, şirk ve küfür yolunda ise sonsuz müşkilat olduğunu birçok derslerinde delilleriyle ispat etmiştir. Burada kaderle ilgisine binaen aynı hakikati tekrar nazara vermiş oluyor. Üstadımız kâinatı bir şecereye teşbih ediyor, elementler o ağacın dalları, nebatat yaprakları, hayvanlar çiçekleri, insanlar ise meyveleri hükmünde oluyor. Bu kâinat ağacını hadsiz ve birbirinden farklı meyveler veren bir kudret ve hikmet mucizesi olarak yaratan, her şeyini en mükemmel şekilde takdir edip güzel meyveler verdiren Allah'tır. Bu böyle bilindiğinde her şeyin izahı çok kolay olur. Zira "her şey her şeyle bağlıdır", her şey aynı ağacın farklı meyveleri gibidirler. Bir meyveyi yaratmakla binler meyveyi yaratmanın farkı yoktur. Eğer, bu şeyler Allah'ın eseri kabul edilmezse bir şeyi, mesela bir çiçeği yapabilmek için bütün kâinat ağacını yapmaya, tanzim etmeye ve idare etmeye yetecek bir kudrete sahip olmak icabeder. Bu ise eşyanın yaratılışında Allah'ın izniyle görev yapan sebeplerin hiçbirinde bulunmaz. Hepsi Allah'ın emrindedirler.

Üstad Hazretleri vahdetteki kolaylığı Lem'alar adlı eserinde şöyle nazara verir:

"Meselâ, nasıl ki yüz nefer bir zâbitin idaresine verilse, bir neferin yüz zâbitin idarelerine verilmesinden yüz derece daha kolay olduğu gibi; bir ordunun teçhizat-ı askeriyesi bir merkez, bir kanun, bir fabrika ve bir padişahın emrine verildiği vakit, adeta kemiyeten bir neferin teçhizatı kadar kolaylaştığı gibi, bir neferin teçhizat-ı askeriyesi müteaddit merkezlere, müteaddit fabrikalara, müteaddit kumandanlara havalesi de, adeta bir ordunun teçhizatı kadar kemiyeten müşkilâtlı oluyor. Çünkü birtek neferin teçhizatı için, bütün orduya lâzım olan fabrikaların bulunması gerektir."